

Jak przewidzieć typowe stopnie utlenienia pierwiastka

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Film samouczek
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Jak przewidzieć typowe stopnie utlenienia pierwiastka

Atomy pierwiastków mogą przyjmować zazwyczaj różne stopnie utlenienia. Niektóre z nich są równe liczbie elektronów, które dany atom może przyjąć lub oddać podczas tworzenia związku chemicznego lub jonu.

Źródło: dostępny w internecie: www.pixabay.com, domena publiczna.

W chemii bardzo często pojawia się pojęcie „stopień utlenienia”. Stopniem utlenienia nazywamy ładunek, jaki zgromadziłby się na atomie danego pierwiastka wchodzącego w skład związku chemicznego, przy założeniu, że wszystkie wiązania chemiczne w związku mają charakter wiązań jonowych. W tej lekcji dowiesz się, jak określić stopień utlenienia atomów poszczególnych pierwiastków w cząsteczkach oraz jonach.

Twoje cele

- Omówisz reguły określenia stopnia utlenienia atomu.
- Korzystając z konfiguracji elektronowej powłoki walencyjnej, określisz maksymalny oraz minimalny stopień utlenienia atomu pierwiastka w związku chemicznym.

Przeczytaj

Położenie w układzie okresowym a stopień utlenienia

Pierwiastki, w zależności od położenia w układzie okresowym pierwiastków, mogą przyjmować różne [stopnie utlenienia](#) (zapisywane cyframi rzymskimi).

Atomy **pierwiastków dążą do trwałej konfiguracji, co objawia się zazwyczaj przez uzyskanie oktetu lub dubletu elektronowego** (poza gazami szlachetnymi, które mają ją wypełnioną całkowicie). Aby przewidzieć możliwe maksymalne oraz minimalne stopnie utlenienia pierwiastka, należy:

- określić charakter pierwiastka w związkach – czy jest to **metal**, czy **niemetal**; metale przyjmują dodatnie stopnie utlenienia, w przypadku niemetalu mogą one przyjmować dodatnie lub ujemne wartości stopnia utlenienia;
- określić liczbę elektronów atomu danego pierwiastka oraz liczbę elektronów walencyjnych;
- określić, w jaki sposób atom będzie dążył do trwałej konfiguracji, a więc do oktetu lub dubletu elektronowego; na tej podstawie można przewidzieć, jaką liczbę elektronów powinien przyjąć, oddać lub udzielić atom w czasie tworzenia związku chemicznego, tak aby osiągnąć wspomniany oktet lub dublet.

Polecenie 1

Reguły określania stopnia utlenienia

Aby przypisać stopień utlenienia pierwiastka chemicznego w związku lub w jonie, korzysta się z poniższych reguł.

Pierwiastki w stanie wolnym (bez względu na liczbę wiązań występujących między atomami pierwiastka w cząsteczce) występują na zerowym stopniu utlenienia.

Polecenie 2

Litowce w związkach chemicznych występują na +I stopniu utlenienia

Polecenie 3

Berylowce w związkach chemicznych występują na +II stopniu utlenienia

Polecenie 4

Fluor w związkach chemicznych występuje zawsze na -I stopniu utlenienia.

Polecenie 5

Wodór

- W połączeniach z niemetalami występuje na +I stopniu utlenienia.
- W wodorkach metali występuje na -I stopniu utlenienia.

Polecenie 6

Tlen

- W tlenkach, kwasach nieorganicznych i ich solach występuje na stopniu utlenienia: -II;
- W nadtlenkach występuje na stopniu utlenienia: -I;
- W ponadtlenkach występuje na stopniu utlenienia: $-\frac{1}{2}$;
- We fluorku tlenu występuje na stopniu utlenienia: +I lub +II.

Polecenie 7

Stopień utlenienia pierwiastka w jonie prostym jest równy ładunkowi tego jonu.

Polecenie 8

Suma stopni utlenienia wszystkich atomów w cząsteczce obojętnej równa jest zero, a w jonie złożonym równa jest jego ładunkowi.

Polecenie 9

Aby więc określić stopień utlenienia pierwiastka w związkach chemicznych lub jonach, należy kierować się powyższymi regułami, które w prosty sposób nam to ułatwią.

Słownik

stopień utlenienia

liczba dodatnich lub ujemnych ładunków elementarnych, jakie można przypisać atomom pierwiastka danego związku chemicznego, gdyby wszystkie wiązania utworzone przez atom były jonowe

elektrony walencyjne

elektrony występujące na zewnętrznych powłokach elektronowych atomu, zajmujące orbitale o największej energii (dla danego pierwiastka); biorą udział w tworzeniu wiązań chemicznych i decydują o właściwościach pierwiastka

konfiguracja elektronowa

rozmieszczenie elektronów należących do atomów danego pierwiastka na poszczególnych powłokach oraz podpowłokach

powłoka walencyjna

zewnętrzna powłoka elektronowa w atomie pierwiastka

Bibliografia

Bielański A., *Chemia ogólna i nieorganiczna*. Warszawa 1981, s. 233-234.

Encyklopedia PWN

Trzebiatowski W., *Chemia nieorganiczna*, Warszawa 1978, wyd. 8.

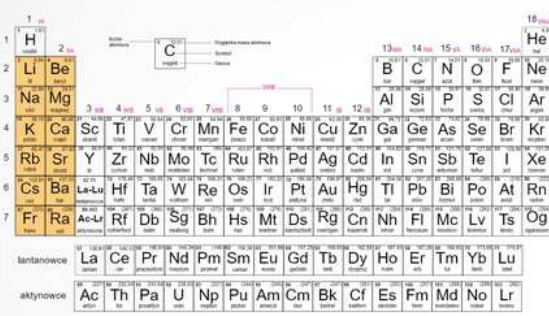

Film samouczek

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem pt. „Jak przewidzieć typowe stopnie utlenienia pierwiastka?”, a następnie rozwiąż ćwiczenia sprawdzające.

Trwa wczytywanie danych..

The image shows a periodic table of elements. The s-block elements (groups 1 and 2) are highlighted in orange. The lanthanide and actinide series are shown at the bottom. To the right of the table, there are two diagrams illustrating oxidation states for s-block elements:

litowce:
 $\boxed{\uparrow}$ ns
 $X^0 \rightarrow X^{+1} + e^{-}$

berylłowce:
 $\boxed{\uparrow\downarrow}$ ns
 $X^0 \rightarrow X^{+2} + 2e^{-}$

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D7ufnjCJ8>

Film samouczek pt. „Jak przewidzieć typowe stopnie utlenienia pierwiastka?”

Źródło: reż. GroMar Sp. z o.o., Piotr Dzwoniarek, licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału dotyczącej przewidywania stopni utlenienia pierwiastków.

Ćwiczenie 1

Atom pierwiastka X może przyjmować stopnie utlenienia od wartości 0 do wartości +IV, a atom pierwiastka Y może przyjmować stopnie utlenienia od wartości -IV do wartości +IV. Do jakich grup układu okresowego pierwiastków chemicznych należą pierwiastki X i Y?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Konfiguracja powłoki walencyjnej atomu sodu w stanie podstawowym: $3s^1$. Korzystając z tej informacji, wskaż prawidłowe zdanie.

- Maksymalny stopień utlenienia sodu w związku to +I, ponieważ może oddać elektron z powłoki walencyjnej.
- Maksymalny stopień utlenienia sodu w związku to +II, ponieważ może oddać dwa elektrony z powłoki walencyjnej.
- Maksymalny stopień utlenienia sodu w związku to -II, ponieważ może przyjąć dwa elektrony z powłoki walencyjnej.
- Maksymalny stopień utlenienia sodu w związku to 0, ponieważ może oddać jeden elektron z powłoki walencyjnej.

Ćwiczenie 2

Zaznacz właściwą odpowiedź. W którym związku tlen występuje na -I stopniu utlenienia?

- O_2
- O_2F_2
- Na_2O_2
- KO_2
- H_2O

Ćwiczenie 3

Uzupełnij tekst, wybierając odpowiednie wyrażenie:

Atomy berylowców/litowców w związkach chemicznych występują na +II stopniu utlenienia. Fluor w fluorku tlenu OF_2 występuje na +I /-I stopniu utlenienia. Tlen w tlenkach, kwasach nieorganicznych oraz ich solach występuje na -II +III stopniu utlenienia. Przykładem związku, w którym tlen występuje na +II stopniu utlenienia jest fluorek tlenu /tlenek fosforu. W nadtlenkach tlen występuje na -I/ - $\frac{1}{2}$ stopniu utlenienia, natomiast w ponadtlenkach /wodorotlenkach, tlen występuje na - $\frac{1}{2}$ stopniu utlenienia.

Ćwiczenie 4

Uzupełnij tabelę.

Al_2O_3 , Al_2O_3 , PO_4^{3-} , PO_4^{3-} , O, F, Ba, Cl, +II, -I

Wzór	Pierwiastek	Stopień utlenienia
	O	+II
	F	-I
Al_2O_3		
Al_2O_3		
	Ba	
	Cl	
PO_4^{3-}		
PO_4^{3-}		

Ćwiczenie 5

Oceń prawdziwość zdań, zaznaczając odpowiedź we właściwej kolumnie.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Pierwiastki w stanie wolnym występują na dodatnich stopniach utlenienia.	☐	☐
Litowce w związkach chemicznych występują na +I stopniu utlenienia.	☐	☐
Suma stopni utlenienia pierwiastków w jonach złożonych równa jest 0.	☐	☐

Ćwiczenie 6

Uzupełnij tabelę. Określ stopnie utlenienia atomu azotu w poniższych indywiduach.

Indywiduum	Stopień utlenienia atomu azotu
NO_2^-	<input type="text"/>
NO	<input type="text"/>
NO_3^-	<input type="text"/>
N_2O	<input type="text"/>

Ćwiczenie 7

Określ stopień utlenienia chloru w jonie ClO_4^- . Zapisz odpowiednie obliczenia.

Rozwiązanie oraz odpowiedź zapisz w zeszyte do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Ćwiczenie 8

Określ maksymalny oraz minimalny stopień utlenienia atomu siarki w związkach chemicznych.

A. Uzupełnij konfigurację elektronową powłoki walencyjnej w zapisie podpowłokowym.

Konfiguracja elektronowa powłoki walencyjnej: s
p

Zapis klatkowy konfiguracji elektronowej powłoki walencyjnej:

Rozwiązanie oraz odpowiedź zapisz w zeszyte do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

B. Uzupełnij puste pola stopniem utlenienia. Pamiętaj o zaznaczeniu, czy stopień utlenienia jest ujemny, czy dodatni.

Maksymalny stopień utlenienia siarki to , a minimalny .

Dla nauczyciela

Scenariusz zajęć

Autor: Marcin Sz. Małecki, Krzysztof Błaszczak

Przedmiot: chemia

Temat: Jak przewidzieć typowe stopnie utlenienia pierwiastka?

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony
uczniowie III etapu edukacyjnego – kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

VIII. Reakcje utleniania i redukcji. Uczeń:

3) na podstawie konfiguracji elektronowej atomów przewiduje typowe stopnie utlenienia pierwiastków.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- omawia reguły określenia stopnia utlenienia atomów pierwiastków;
- wybiera odpowiednią regułę, aby określić stopień utlenienia atomów pierwiastków;
- korzystając z konfiguracji elektronowej powłoki walencyjnej, określa maksymalny oraz minimalny stopień utlenienia atomów pierwiastków w związku chemicznym.

Strategie nauczania:

- asocjacyjna.

Metody i techniki nauczania:

- burza mózgów;

- dyskusja dydaktyczna;
- analiza materiału źródłowego;
- ćwiczenia uczniowskie;
- film samouczek;
- technika zdań podsumowujących.

Formy pracy:

- praca zbiorowa;
- praca w grupach;
- praca w parach;
- praca indywidualna.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami dostępem do internetu/smartfony, tablety;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- rzutnik multimedialny;
- tablica interaktywna/tablica i kreda, pisak;
- aplikacja Kahoot! lub Quizizz
- podręcznik.

Przebieg zajęć

Faza wstępna:

1. Zaciekawienie i dyskusja. Nauczyciel zadaje uczniom przykładowe pytania: W jaki sposób można przekształcić w jon atom pierwiastka? Jakie są/będą tego konsekwencje? Co pomaga określić drogę/sposób jonizacji atomu?
2. Rozpoznawanie wiedzy wyjściowej uczniów. Przypomnienie definicji stopnia utlenienia.
3. Ustalenie celów lekcji. Nauczyciel podaje temat zajęć i wspólnie z uczniami ustala cele lekcji, które uczniowie zapisują w portfolio.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie samodzielnie analizują treści zawarte w e-materiale dotyczące metody określania maksymalnych oraz minimalnych stopni utlenienia pierwiastków.
2. Nauczyciel wyświetla na tablicy multimedialnej film samouczek przedstawiający animację, jak obliczyć stopień utlenienia w jonach złożonych i cząsteczkach związków nieorganicznych. Uczniowie w parach po filmie wykonują załączone ćwiczenia do medium.
3. Uczniowie z nauczycielem omawiają reguły ustalania stopni utlenienia rozwiązując załączone do nich przykłady w e-materiale.

4. Uczniowie samodzielnie sprawdzają swoją wiedzę, wykonując ćwiczenia w e-materiale – „Sprawdź się”.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel sprawdza wiedzę uczniów zadając przykładowe pytania lub może ułożyć quiz z wykorzystaniem aplikacji Kahoot! lub Quizizz z zastosowaniem smartfonów/tabletów: Jak definiujemy stopień utlenienia? Jakie czynności należy wykonać, aby określić maksymalne i minimalne stopnie utlenienia pierwiastka? Na jakim stopniu utlenienia występują atomy pierwiastków w stanie wolnym, np. Ar, O₃, S₈, N₂? Na jakim stopniu utlenienia występuje atom wodoru w wodorkach? Co to jest konfiguracja elektronowa?
2. Jako podsumowanie lekcji nauczyciel może wykorzystać zdania do uzupełnienia, które uczniowie również zamieszczają w swoim portfolio:
  - Przypomniałem/łam sobie, że...
  - Co było dla mnie łatwe...
  - Czego się nauczyłam/łem...
  - Co sprawiało mi trudność...

Praca domowa:

Uczniowie wykonują pozostałe ćwiczenia w e-materiale – „Sprawdź się”.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Film samouczek może być wykorzystany w trakcie lekcji oraz jako pomoc przy wykonywaniu zadania domowego. Medium może być również wykorzystane przez uczniów nieobecnych na lekcji celem uzupełnienia luk kompetencyjnych.

Materiały pomocnicze:

1. Polecenia podsumowujące (nauczyciel przed lekcją zapisuje je na niewielkich kartkach):
  - Jak definiujemy stopień utlenienia?
  - Jakie czynności należy wykonać, aby określić maksymalne i minimalne stopnie utlenienia atomy pierwiastków?
  - Na jakim stopniu utlenienia występują atomy pierwiastków w stanie wolnym, np. Ar, O₃, S₈, N₂?
  - Na jakim stopniu utlenienia występuje atom wodoru w wodorkach?
  - Co to jest konfiguracja elektronowa?